

VI. Ὁ ρόλος τῶν παλαιφάτων ὀρθοδόξων πατριαρχείων εἰς τὸν ἰσλαμικὸν κόσμον

[*Ἐφημερίδα Δημοσίου Δικαίου, Μάρτιος-Απρίλιος 2015, Ἐκδόσεις Σάκκουλα, σ.σ. 258-261, τῆ συννεργασία Κυριακοῦ Θ. Νικολάου-Πατραγαῖ (Δρ Ν.)*]

Ἡ ἐκκλησία ὡς θεανθρώπινος ὀργανισμὸς ἀποτελεῖ πρῶτιστα «Σῶμα Χριστοῦ»¹. Ἐκτὸς τούτου ὅμως, καὶ διὰ νὰ ἡμπορέσῃ νὰ ἐπιτελέσῃ τὸ λειτουργικὸν καὶ σωτηριολογικὸν τῆς ἔργον, ἀπ' ἀρχῆς τῆς δημιουργίας τῆς, ἔχρηξεν ὀργανώσεως², ἧτις θὰ τῆς προσέφερε τὴν δυνατότητα τῆς ἐν τῷ κόσμῳ προσφορᾶς. Οὕτω, ἡ ὀργάνωσις τῆς ἐκκλησίας, ἐχούσης πάντοτε ὡς πυρῆνα αὐτῆς τὸν ἐκάστοτε ἐπίσκοπον³ — ἄνευ τοῦ ὁποίου δὲν δύναται νὰ ὑπάρξῃ τοπικὴ ἐκκλησία, συνδεομένη μὲ τὴν καθ' ὅλου ἐκκλησίαν, διὸ καὶ ἡ μνημόνευσις τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ ἀπὸ τὸ ἐπιτόπιον ἱερατεῖον εἶνε ἐπιβεβλημένη, δοθέντος ὅτι συνδέει αὐτὴν διὰ τῆς ἀποστολικῆς διαδοχῆς πρὸς τὸ καθ' ὅλου σῶμα — φέροντα τὴν ἀποστολικὴν διαδοχὴν⁴ καὶ ὡς ἐκ τούτου ἀποτελοῦντα σύνδεσμον τῶν πιστῶν μετὰ τοῦ Σώματος τοῦ Χριστοῦ, ἡκολούθησε τὴν διοικητικὴν δομὴν τῆς αὐτοκρατορίας ἐκεῖνης ἐντὸς τῆς ὁποίας κατὰ κύριον λόγον ἐκλήθη νὰ δράσῃ καὶ ἡ ὁποία δὲν ἦτο ἄλλη ἀπὸ τὴν ρωμαϊκὴν αὐτοκρατορίαν⁵, θεωρουμένην ὡς πε-

1. Πρβλ. Χ. Ἀνδρούτσου, *Δογματικὴ τῆς ὀρθοδόξου ἀνατολικῆς ἐκκλησίας*, ἐν Ἀθήναις 1956· Ἰ. Καρμίρης, *Δογματικῆς τμήμα Ε'*, ὀρθόδοξος ἐκκλησιολογία, ἐν Ἀθήναις, 1973· Β. Ἐξάρχου, *Θέσεις περὶ τῆς φύσεως τῆς ἐκκλησίας ἐξ ἐπόψεως ὀρθοδόξου*, ἐν *Ὀρθοδοξία* τ. 28 (1953), σ.σ. 59-64.

2. Περὶ αὐτῆς, ἀντὶ ἄλλων Ἀρχιμ. Βάσ. Στεφανίδου, *Ἐκκλησιαστικὴ ἱστορία*, ἐν Ἀθήναις (πολλαπλαῖ ἐκδόσεις).

3. Περγάμου Ἰωάννου (Ζηζιούλα), *Ἡ ἐνότης τῆς ἐκκλησίας ἐν τῇ θεῖα εὐχαριστίᾳ καὶ τῷ ἐπισκόπῳ κατὰ τοὺς τρεῖς πρώτους αἰῶνας*, ἐν Ἀθήναις ²1990, σποράδην.

4. Ἰερωνύμου Κοτσώνη (ἀρχιεπ. Ἀθηνῶν), «*Ἡ πολιτικὴ τοῦ ρωμαϊκοῦ κράτους ἐναντι τῶν χριστιανῶν*», ἐν *Νέα Σιών* τ. 52 (1961), σ.σ. 136-159, 223-245.

5. Ἀναστ. Π. Χριστοφιλοπούλου, *Ἑλληνικὸν Ἐκκλησιαστικὸν Δίκαιον*, ἐν Ἀθήναις 1966, σελ. 107 ἔπ.

ριλαμβάνουσαν τὸ σύνολον τῆς οἰκουμένης⁶. Τοιουτοτρόπως ἐδημιουργήθη ὁ θεσμὸς τῆς πενταρχίας τῶν πατριαρχείων ὑπὸ τῶν οἰκουμενικῶν συνόδων⁷, διὰ τῶν ὁποίων τὰ ὑπάρχοντα πρωτεία εἶνε πρωτεία τιμῆς καὶ οὐχὶ ἐξουσίας⁸, ὑπὸ τὴν ἔννοιαν ὅτι εἰς ἕκαστον πατριαρχεῖον ἡ ἀναλογοῦσα ἐξουσία εἶνε ἀπολύτως ὑπαγομένη εἰς τὴν ὑπὸ τὸν οἰκείον ἱεράρχην σύνοδον, ἀπαγορευομένης οἰασδήποτε εἰσπηδήσεως⁹. Ἐντεῦθεν προκύπτει ὅτι ἡ ἀρχέγονος ἐκκλησία, τὴν ὁποίαν ἠκολούθησε καὶ διεδέχθη ἡ ὀρθοδοξία, οὐδέποτε ἀπεδέχθη οἰασδήποτε μορφῆς προκαθήμενον. Συγκεκριμένως, ἡ εἰς τὰς ἀποφάσεις τῶν οἰκονομικῶν συνόδων κατὰταξις τῶν πατριαρχείων κατὰ σειρὰν δὲν προσδίδει εἰς αὐτὰ ἐξουσίαν τινά, ἀπλῶς καὶ μόνον θέτει τιμητικὴν κατὰταξιν τούτων ὑπὸ τὴν εἰδικωτέραν ἔννοιαν ὅτι προηγούνται κατὰ σειρὰν ἐν τοῖς διπτύχοις, μὲ ὅ,τι τὸ τοιοῦτο συνεπάγεται.

Λέγοντες ὅμως ὅτι ἡ ἐξουσία εἶνε ἀπόλυτος, ἐννοοῦμεν ὅτι τὸ τοιοῦτο ἰσχύει ὑπὸ τὸν ὅρον ὅτι ἡ τοπικὴ ἐκκλησία ἀκολουθεῖ πιστῶς τὸ δόγμα, ὡς τοῦτο καθωρίσθη ὑπὸ τῶν οἰκουμενικῶν συνόδων, καὶ δὲν ὑπέπεσεν εἰς κακοδοξίαν, διότι τότε ἡ σύναψις τῶν ἀπανταχοῦ τῆς οἰκουμένης χριστιανῶν, ἐκπροσωπομένων διὰ τῶν οἰκείων ἱεραρχῶν, ὀφείλει νὰ ἐπανακαλέσῃ εἰς τὴν ὀρθοδοξίαν τοὺς κακοδοξήσαντας, ἄλλως τοὺς ἐκβάλλει τῶν κόλπων τῆς μιᾶς του Χριστοῦ ἐκκλησίας¹⁰, καθὼς συνέβη μὲ τοὺς νεστοριανοὺς (γ' οἰκουμενικὴ σύνοδος) καὶ

6. Σχετικῶς, Κυρ. Θ. Νικολάου-Πατραγᾶ, *Ἡ ἀνατροπὴ τῶν τυράννων ἐν τῇ ἀνατολικῇ ρωμαϊκῇ αὐτοκρατορίᾳ καὶ τῷ ἰσλάμ. Τὸ πλατωνικὸν ὑπόβαθρον* [Islamica, arabica et turcica XIII], ἐν Ἀθήναις 2013.

7. Βλασ. Φειδᾶ, *Ὁ θεσμὸς τῆς πενταρχίας τῶν πατριαρχῶν. τ. Α': Προϋποθέσεις διαμορφώσεως τοῦ θεσμοῦ (Ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τὸ 451)*, ἐν Ἀθήναις 1969· τ. Β': *Ἱστορικοκανονικὰ προβλήματα περὶ τὴν λειτουργίαν τοῦ θεσμοῦ (451-553)*, ἐν Ἀθήναις 1970.

8. Παν. Ἰ. Μπούμη, *Τὰ πρεσβεῖα τιμῆς τῶν θρόνων Ρώμης-Κωνσταντινουπόλεως* (ἀνάτυπον ἐκ τῆς «Θεολογίας») ἐν Ἀθήναις 1982· τοῦ αὐτοῦ, *Τὰ πρεσβεῖα ἐξουσίας τῶν θρόνων Ρώμης-Κωνσταντινουπόλεως* (ἀνάτυπον ἐκ τῆς «Θεολογίας») ἐν Ἀθήναις 1983.

9. Σχετικῶς Κανὼν Ἀντιοχείας 19· «Μηδένα ἐπίσκοπον τολμᾶν ἀφ' ἐτέρας ἐπαρχίας εἰς ἐτέραν μεταβαίνειν, καὶ χειροτονεῖν ἐν ἐκκλησίᾳ τινὰς εἰς προαγωγὴν λειτουργίας, μὴδ' εἰ συνεπάγοιτο ἑαυτῷ ἐτέρους, εἰ μὴ παρακληθεῖς ἀφίκοιτο διὰ γραμμάτων τοῦ τε μητροπολίτου καὶ τῶν σὺν αὐτῷ ἐπισκόπων, ὧν εἰς τὴν χώραν παρέρχοιτο. Εἰ δὲ μηδενὸς καλοῦντος ἀπέλθοι ἀτάκτως ἐπὶ χειροθεσίᾳ τινῶν, καὶ καταστάσει τῶν ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων, μὴ προσηκόντων αὐτῷ, ἄκυρα μὲν τὰ ὑπ' αὐτοῦ πραττόμενα τυγχάνων, καὶ αὐτὸν δὲ ὑπέχειν τῆς ἀτάξιας αὐτοῦ, καὶ τῆς παραλόγου ἐπιχειρήσεως τὴν προσήκουσαν δίκων, καθηρημένον ἐντεῦθεν ἤδη ὑπὸ τῆς ἀγίας συνόδου» παρὰ Γ.Α. Ράλλη καὶ Μ. Ποτλῆ, *Σύνταγμα τῶν θείων καὶ ἱερῶν κανόνων τῶν τε ἀγίων καὶ πανευφήμων ἀποστόλων καὶ τῶν ἱερῶν καὶ τοπικῶν συνόδων, καὶ τῶν κατὰ μέρος ἀγίων πατέρων ἐκδοθέν, σὺν πλείσταις ἄλλαις τὴν ἐκκλησιαστικὴν κατάστασιν διέπουσαις διατάξεις, μετὰ τῶν ἀρχαίων ἐξηγητῶν*, τ. Γ', Ἀθήνησιν 1853, σ.σ. 150-151, καὶ αὐτόθι, ἐρμηνεῖαι Βαλσαμῶνος, Ζωναρᾶ καὶ Ἀριστηνοῦ.

10. C. Kneller, *Zur Berufung der Konzilien*, ἐν *Zeitschrift für Katholische Theologia* τ. 30 (1906), σ.σ. 1-37, 408-429, τ. 31 (1907), σ.σ. 51-76, τ. 32 (1908), σ.σ. 75-99· H. Gelzer, *Die Konzilien als Reichsparlamente*, ἐν *Ausgewählte kleine Schriften*, ἐν Λειψίᾳ 1907·

τοὺς μονοφυσίτας (δ' οἰκουμενικὴ σύνοδος). Διὰ τῶν πρόσθι συνόδων ἐδημιουργήθησαν εἰς τὴν Ἑγγύς Ἀνατολὴν δύο ἰσχυραὶ αἱρέσεις, αἱ ὁποῖαι σήμερον, εἰδικῶς ἢ δευτέρα, εἶνε πολυάριθμοι ἰδίᾳ ἐν Αἰγύπτῳ καὶ Ἀβησσυνίᾳ, ὅπου εἰς μὲν τὴν πρώτην περίπτωσιν ἀριθμοῦν περὶ τὸ 15% τοῦ πληθυσμοῦ, εἰς δὲ τὴν δευτέραν τὸ κυρίαρχον θρήσκειμα αὐτῆς. Σημειωθῆτω, ὅτι αὗται αἱ αἱρέσεις διαδραματιζοῦν σήμερον ἰσχυρὸν παράγοντα, ὁ ὁποῖος λαμβάνεται ὑπ' ὅσιν τόσον διεθνῶς ὅσον καὶ εἰς ἐσωτερικὸν ἐπίπεδον, κατὰ τὴν διαμόρφωσιν καὶ τὴν χάραξιν τῆς πολιτικῆς.

Ἐκτοτε τὰ πατριαρχεῖα αὐτὰ ἤρχισαν βαθμηδὸν νὰ ἐξελληνίζωνται εἰς σημεῖον ὥστε δυνάμεθα νὰ ὑποστηρίξωμεν, ἰδίᾳ μετὰ τὸ σχίσμα τῆς ρωμαιοκαθολικῆς ἐκκλησίας¹¹, ὅτι ἐξέφρασαν πλήρως τὸ ἑλληνορθόδοξον ἰδεῶδες, ὅπερ καὶ διεφύλαξαν καθ' ὅλην τὴν δίσεκτον ὀθωμανικὴν δουλείαν καὶ ὅπερ συνέβαλλε τὰ μέγιστα κατὰ τὴν παλιγγενεσίαν τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους¹². Εἶχε προηγηθῆ ἡ ζεύξις τοῦ χριστιανισμοῦ μετὰ τοῦ ἑλληνισμοῦ τὴν ὁποίαν ἐπιτυχῶς ἀνέδειξαν εἰς τὰ ἀπαραιμίλλου κάλους ἔργα τῶν οἱ Καππαδόκες ἱεροὶ πατέρες τοῦ δ' αἰῶνος¹³.

Μετὰ τὴν ἀπόσχισιν τῆς ρωμαιοκαθολικῆς ἐκκλησίας¹⁴ τὴν τιμητικὴν προ-

Διδυμοτεῖχου Φιλαρέτου (Βαφείδου), *Ὀλίγα τινὰ περὶ συνόδων καὶ δὴ τῶν οἰκουμενικῶν*, ἐν Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς τ. 9 (1925), σ.σ. 491-519.

11. Ὅρα καὶ Μ. Jugie, *Le schisme byzantin*, Paris 1941. Ὁ ρωμαιοκαθολικισμὸς ἀποτελεῖ σχίσμα καὶ ὄχι αἵρεσιν διὰ τὸν ἀπλούστατον λόγον ὅτι ἐκρίθη ὅτι δὲν ὑφίσταται περὶ τὸ δόγμα παρέκκλισις αὐτοῦ. Ἀρμόδιον ὄργανον ν' ἀποφανθῆ περὶ αὐτοῦ εἶνε μόνον οἰκουμενικὴ τις σύνοδος, συνεδριάζουσα ἐν προκειμένῳ ὡς δικαστήριον (περὶ τῆς τοιαύτης ἀρμοδιότητος τῶν οἰκουμενικῶν συνόδων, ὄρα Σπυρίδωνος Ν. Τρωιάνου, *Ἡ ἐκκλησιαστικὴ δικονομία μέχρι τοῦ θανάτου τοῦ Ἰουστινιανοῦ*, ἐν Ἀθήναις 1964, καὶ τοῦ αὐτοῦ, «Ἡ ἐκκλησιαστικὴ δικονομία μεταξὺ τοῦ 565 καὶ 1204», ἐν *Ἐπετηρὶς τοῦ Κέντρου Ἑρεῦνης Ἱστορίας τοῦ Ἑλληνικοῦ Δικαίου τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν* τ. 13 (1966) [ἐκυκλοφόρησε τῷ 1969]. Πλὴν ὅμως, πρὸς σύγκλησιν οἰκουμενικῆς συνόδου ἀπαιτεῖται ἢ ἐν αὐτῇ προσέλευσις καὶ τῶν ρωμαιοκαθολικῶν, ἐντὸς τῆς ὁποίας καὶ θ' ἀποφασισθῆ τυχὸν αἰρετικὴ φύσις αὐτοῦ, τούθ' ὅπερ πιστοποιεῖ καὶ τὴν ἐκ μέρους τοῦ σώματος τῶν πιστῶν πίστιν εἰς τὴν ἀπόφασιν· τὸ τοιοῦτο ὅμως δὲν συνέβη.
12. Ὅρα σχετικῶς τὰς ἱστορίας δι' ἕκαστον παλαίφατον πατριαρχεῖον ὑπὸ Χρυσσοστόμου Παπαδοπούλου (εἶτα ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν. Ἰδίᾳ δὲ περὶ τῆς συμβολῆς τῆς ἐκκλησίας εἰς τὸν ἀγῶνα Νικολάου Τομαδάκη, *Ἱστορία τῆς ἐκκλησίας Κρήτης ἐπὶ Τουρκοκρατίας (1645-1898)*. Τόμος Α': *Αἱ πηγὰὶ (Ἀνθολογία ἀνεκδότων καὶ ἐκδομένων κειμένων, ἱστορικῶν ἐγγράφων, ἐνθυμήσεων κλπ., μετ' εἰσαγωγῆς, βιβλιογραφίας καὶ πινάκων)*, [«Ἀθηνᾶ», σύγγραμμα περιοδικὸν τῆς ἐν Ἀθήναις Ἐπιστημονικῆς Ἑταιρείας. Σειρὰ Διατριβῶν καὶ Μελετημάτων ἀρ. 18], ἐν Ἀθήναις 1974, σ.σ. 33-35.
13. Μιχ. Δ. Στασινοπούλου, *Μορφῆς ἀπὸ τὸν Δ' αἰῶνα μετὰ Χριστόν*. Ἱστορικὴ εἰσαγωγή στὸν «Λόγο πρὸς τοὺς νέους» τοῦ Μεγάλου Βασιλείου, ἐν Ψυχικῷ 1972.
14. Περὶ τῶν ὄρων, ὄρα Γεω. Κονιδάρη, *Διατὶ «Καθολικὴ ὀρθόδοξος» καὶ διατὶ «Ρωμαιοκαθολικὴ» Ἐκκλησία*, ἐν Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς τ. 29 (1947), σ.σ. 32-36, 90-93,

τοκαθεδριαν τῆς ὀρθοδοξίας ἔλαβεν ἡ ἐκκλησία τοῦ ἁγίου Ἀνδρέου ὑπὸ τὴν ἔννοιαν ὅτι εἶνε πρώτη μεταξὺ ἴσων καὶ μόνον, χωρὶς νὰ δύναται ἀλλοτρόπως νὰ ἐπεμβῆ εἰς τὰ ἐσωτερικὰ ζητήματα τῶν ὑπολοίπων ἐκκλησιῶν¹⁵. Ἡ δὲ ἐξουσία τῶν οἰκουμενικῶν συνόδων, ἀποτελουσῶν οὕτως εἰπεῖν γενικὴν συνέλευσιν τῶν ἀπανταχοῦ χριστιανῶν περιήλθεν, ἔνεκεν τῆς ἀδυναμίας συγκροτήσεως νέας τοιαύτης, ἀφοῦ προϋποθέτει τὴν παρουσίαν καὶ τῶν ρωμαιοκαθολικῶν, εἰς τὴν πανορθόδοξον καὶ ἐν συνεχείᾳ τὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐδρευούσαν, ἐνδημοῦσαν Ἱερὰν Σύνοδον, διαμορφωθείσαν σὺν τῷ χρόνῳ ἀπὸ τοὺς ἐν Κωνσταντινουπόλει τυχαίως εὕρισκομένους ἢ ἐπὶ τούτῳ μετακαλουμένους αὐτόθι μητροπολίτας, τοὺς ὁποίους ὁ πατριάρχης Νέας Ρώμης συνεβουλεύετο ἵνα λάβῃ ἀποφάσεις ἐπὶ μείζονος σημασίας ζητήματα. Κατὰ τοὺς τελευταίους μάλιστα βυζαντιακοὺς αἰῶνας κατέληξεν εἰς μόνιμον καὶ ἐν διαρκεῖ λειτουργίαν συλλογικὸν ὄργανον καὶ ἔκτοτε ἀπετέλεσε «τὸ ἀνώτατον συλλογικὸν ἐκκλησιαστικὸν ὄργανον, δι' οὗ διωκοῦντο ἀμέσως μὲν αἱ ὑπὸ τὸν οἰκουμενικὸν πατριάρχην ὑπαγόμεναι περιοχαί, ἐμμέσως δὲ καὶ αἱ ἐκ τῶν λοιπῶν ὀρθοδόξων πατριαρχείων ἐξαρθώμεναι. Ἰδιαιτέραν ἀκμὴν παρουσιάζει ὁ θεσμὸς (...) ἀπὸ τοῦ ΙΖ' αἰῶνος καὶ ἐφ' ἑξῆς, περιορισθείσης δι' αὐτοῦ σημαντικῶς τῆς ἐξουσίας τοῦ πατριάρχου, ὅστις οὐδεμίαν ὀπωσοῦν σοβαρὰν ἀπόφασιν ἠδύνατο νὰ λάβῃ ἄνευ συμπράξεως τῆς πατριαρχικῆς συνόδου, συγκροτουμένης καὶ νῦν ἐξ ἀορίστου καὶ κυμαινομένου ἀριθμοῦ μητροπολιτῶν, μεταξὺ τῶν ὁποίων ὁμως σταθερώτερον καὶ μονιμώτερον ἐμφανίζονται οἱ πομαίνοντες τὰς σπουδαιότερας καὶ πλησιεστέρας πρὸς τὴν Κωνσταντινούπολιν μητροπόλεις». Αἱ ἀποφάσεις τῶν συνόδων αὐτῶν ὁμως τελοῦν ὑπὸ τὴν αἴρεσιν τῆς ἐγκρίσεώς των ὑπὸ τῆς ὁψέποτε συγκληθησομένης οἰκουμενικῆς¹⁶.

Τὸ σύνολον τῶν πατριαρχείων αὐτῶν εὕρσκεται εἰς κράτη, ὅπου ὁ χριστιανισμὸς ἀποτελεῖ μειονοψηφίαν καὶ τὰ ὁποῖα κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον πρεσβεύουν τὸ ἰσλάμ πληθυσμιακῶς (Κωνσταντινούπολις-Τουρκία) ἢ ἔχουν αὐτὸ ὡς ἐπίσημον θρησκευμα (Ἀλεξάνδρεια-Αἴγυπτος¹⁷, Ἀντιόχεια-Συρία), τῇ ἐξαιρέσει τοῦ πατριαρχείου Ἱεροσολύμων, ἐδρευόν εἰς τὴν τριθρησκειακὴν Ἱερουσαλήμ, εἰς τὸ ὁποῖον ὁμως ὑπάγονται δικαιοδοτικῶς πλεῖστοι ὅσοι πληθυσμοὶ κατοικοῦν ὑπὸ ἰσλαμικὰ καθεστῶτα, λ.χ. τὸ θεοβάδιστον Σινᾶ.

149-157, 315-319.

15. Παν. Ἰ. Μπούμη, *Τὰ πρεσβεῖα τιμῆς, ἐνθ' ἄν.*

16. Αἴνου Γερμανοῦ, *Ἀνταπάντησις εἰς τὸν καθηγητὴν Τρόϊτσκι ἐν Ὁρθοδοξίᾳ* τ. 28 (1953), σ.σ. 5-43. Β. Stephanides, *Die geschichtliche Entwicklung der Synoden des Patriarchats von Konstantinopel*, *Zeitschrift für Kirchengeschichte* τ. 55 (1936), σ.σ. 127-157. J. Hajjar, *Le synode permanent* (σύννοδος ἐνδημοῦσα) dans l'église byzantine (*Orientalis Christiana Analecta* 164), Roma 1962.

17. Ὅρα Κυρ. Θ. Νικολαοῦ-Πατραγᾶ, *Ἱστορικὴ ἀναδρομὴ τῶν σχέσεων κράτους καὶ θρησκείας ἐν τοῖς αἰγυπτιακοῖς συντάγμασιν*, παρὰ Ἰ. Θ. Μάξη - Κυρ. Θ. Νικολάου-Πατραγᾶ (ἐπιμ.), *Αἱ ἀραβικαὶ ἐξεγέρσεις καὶ ἡ ἀναδιαμόρφωσις τοῦ ἀραβοῖσλαμικοῦ κόσμου* [Πρακτικὰ Α' Διεθνoῦς Μεσανατολικoῦ Συνεδρίου τοῦ Ἀθήνησι Πανεπιστημίου ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ καθηγητοῦ Ἰ. Θ. Μάξη], ἐν Ἀθήναις 2013.

Τὰ πατριαρχεῖα αὐτὰ¹⁸ ἔχουν εἰς τὰς διαπροσωπικὰς σχέσεις πλήρη δικαιοδοτικὴν ἐξουσίαν ἐπὶ τῶν πιστῶν, δοθέντος ὅτι ἀφ' ἑνὸς μὲν εἶνε ΝΠΔΔ¹⁹, ἀφ' ἑτέρου δ' εἰς τὰς διαπροσωπικὰς σχέσεις ἀκολουθεῖται, κατὰ τὸ ἰσλαμικὸν δίκαιον²⁰ καὶ τῶν παραχωρηθεισῶν συνθηκῶν προστασίας (ἄκντ ἁμάν)²¹ τὸ οἰκεῖον τοῦ θρησκευτικοῦ δόγματος τῶν πιστῶν δίκαιον. Οὕτω, αἱ ὑπὸ τῶν πατριαρχικῶν ὀργάνων τελούμεναι δικαιοπραξίαι ἀπὸ γάμοι, πιστοποιητικὰ θανάτου, κληρονομικὴ διαδοχὴ κ.ἄ. εἶνε ἀμέσως ἐκτελεσταί, ἄνευ ἐπεμβάσεως τῆς τοπικῆς κρατικῆς ἐξουσίας²².

18. Ὅρα ἰδίᾳ διὰ τὸ πατριαρχεῖον Ἀλεξανδρείας εἰσήγησιν Καλ. Μπουρδάρου, εἰς *Ἰ. Θ. Μάξην - Κυρ. Θ. Νικολάου-Πατραγᾶ, Αἱ ἀραβικαὶ ἐξεγέρσεις, ἐνθ' ἂν*. Γενικῶς περὶ τῆς ὀργανώσεως τῶν παλαιφάτων πατριαρχείων, ὄρα Σπ. Ν. Τρωϊάνου, *Ὁργάνωση τῶν ἐκκλησιῶν καὶ διεθνεῖς σχέσεις*, ἐπιμ. Βασιλικῆς Λεονταρίτου, ἐν Ἀθήναις 1997, ὅπερ ὅμως εἰς τινὰ σημεῖα εἶναι σήμερον πεπαλαιωμένον, δοθέντος ὅτι π.χ. ἐν Ἀλεξανδρεῖα ἀπόφασις τῆς ἱεραῆς συνόδου μετέβαλε τὴν διαδικασίαν ἐκλογῆς πατριάρχου, καταργήσασα τὴν ψήφω κλήρου καὶ λαοῦ ἐκλογὴν.

19. *Αὐτόθι*.

20. Περὶ αὐτοῦ, Ἰ.Θ. Μάξη, *Γεωγραφία τοῦ ἰσλαμιστικοῦ κινήματος στὴν Μέση Ἀνατολή*, ἐν Ἀθήναις ³2012- Κυρ. Θ. Νικολάου-Πατραγᾶ, Ἡ πρωτοκαθεδρία τοῦ δικαίου εἰς τὸ ἰσλάμ, ἐν *Θεωρία καὶ Πράξι Διοικητικοῦ Δικαίου* 2/8-9 (2009), σ.σ. 1026-1030 τοῦ αὐτοῦ, «Αἱ πηγαὶ τοῦ ἰσλαμικοῦ δικαίου καὶ ἡ προβληματικὴ τῶν θεμελιωδῶν δικαιωμάτων», ἐν *Ἐκκλησιαστικὸς Φάρος* 81 (2010), σ.σ. 159-166 τοῦ αὐτοῦ, Ἀπὸ τὴν σαρεῖαν εἰς τὸ φέκχ. Ἡ πορεία ἀπὸ τὸ ἀπόλυτον εἰς τὸ σχετικόν, *Civitas Gentium* 2 (2012), σ.σ. 25-31.

21. Περὶ αὐτῶν, Κυρ. Θ. Νικολάου-Πατραγᾶ, *Εἰσαγωγή εἰς Ν.Π. Ἐλευθεριάδην, Ἀνατολικὰ Μελέται*, τ. Α', ἐν Ἀθήναις 2011- Ἀχιμαντ Ἰμπραχίμ Χάσαν καὶ Κυρ. Θ. Νικολάου-Πατραγᾶ, Ἡ ἔννοια τῆς δικαιοσύνης ἐν τῷ ἰσλαμικῷ νόμῳ, ἐν *Ἐκκλησιαστικὸς Φάρος* τ. 74 (2003), σ.σ. 159-179 τῶν αὐτῶν, Ἡ θέσις τῶν μονοθεϊστῶν ἐν Αἰγύπτῳ ἀπὸ τοῦ ἰσλαμικοῦ ἀνοίγματος ἄχρι τοῦ Μωχάμεδ Ἄλη, ἐν *Ἐκκλησιαστικὸς Φάρος* τ. 75 (2004), σ.σ. 135-143.

22. Διότι ὑφίσταται μεγίστη διαφορὰ μεταξὺ τῶν ὀρθοδόξων προβλέψεων καὶ τῶν ἰσλαμικῶν διὰ μὲν τὰς ὀρθοδόξους προβλέψεις ὄρα προχεῖρως J. Zhishman, *Τὸ δίκαιον τοῦ γάμου*, μετ. Μ. Ἀποστολοπούλου, τ. Α'-Β', ἐν Ἀθήναις 1912-1913 διὰ δὲ τὰς ἰσλαμικὰς, Κυρ. Θ. Νικολάου-Πατραγᾶ, *Γαμικὸν δίκαιον καὶ πρακτικὴ εἰς τὴν Αἰγύπτου τῶν φατεμυδῶν*, ἐν *Ἐκκλησιαστικὸς Φάρος* τ. 76 (2005), σ.σ. 195-211 τοῦ αὐτοῦ, Ἡ αὐτοδιάξενξις τῆς γυναικὸς κατὰ τὸ ἰσλαμικὸν δίκαιον, ἐν *Νέα Σιών* τ. 91 (2007), σ.σ. 81-87 τοῦ αὐτοῦ, «Ἡ ἀδυναμία τῆς διὰ τῆς αὐτῆς ἐκφορᾶς τρισσῆς διαξεύξεως κατὰ τὸ ἰσλαμικὸν δίκαιον», ἐν *Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς* τ. 95/846 (2012), σ.σ. 307-311 τοῦ αὐτοῦ, Ἡ ἱεροδικαϊκὴ πρόβλεψις τῆς διαθήκης ἐν τῇ ἰσλαμικῇ δικαιοταξίᾳ, ἐν *Ἐπιθεώρησις Δημοσίου Δικαίου καὶ Διοικητικοῦ Δικαίου* τ. 57/2 (2013), σ.σ. 306-309. Διὰ τὸ θεσμικὸν πλαίσιον, Κυρ. Θ. Νικολάου-Πατραγᾶ, Ὁ θρησκευτικὸς χαρακτήρ τῆς ἐν Θράκῃ μειονότητος, ἐν *Ἐπιθεώρησις Δημοσίου Δικαίου καὶ Διοικητικοῦ Δικαίου* τ. 55 (2011), σ.σ. 291-301, καὶ τοῦ αὐτοῦ, *Γενετήσιος παραβατικότης κατὰ τε τὸ ἰουστινιάνειον καὶ τὸ ἰσλαμικὸν δίκαιον. Ἡ μοιχεία καὶ τὰ συναφῆ ἐγκλήματα* [Islamica, arabica et turcica VII], ἐν Ἀθήναις 2012 τοῦ αὐτοῦ, Ὁ θεσμὸς τῶν βακουφίων κατὰ τὸ ἰσλαμικὸν δίκαιον [Islamica, arabica et turcica IX],

Πλὴν αὐτῆς τῆς ὀπωσθήποτε σημαντικωτάτης ἐξουσίας τὴν ὁποίαν φέρουν τὰ πατριαρχεῖα, ἔχουν ρόλον ποικιλομόρφως ἐκπολιτιστικὸν τελούμενον διὰ τῆς ἱεραποστολῆς, ὅπου διαδίδεται εἰς τοὺς πληθυσμοὺς τὸ ὑψηλὸν ἰδανικὸν τοῦ ἑλληνορθοδόξου πολιτισμοῦ, τὸ ὁποῖον ἐγκολπώνονται οἱ βαπτιζόμενοι καὶ δι' αὐτοῦ ἐξαγνίζουσιν ἑαυτοὺς διὰ τοῦ μηνύματος τῆς ἀγάπης, ἀποτελοῦντες, ἕκαστος, πρεσβευτὴν τῆς ἰδίας καὶ ὑπόδειγμα ἐναρέτου βίου.

Ὅσαύτως τὰ πατριαρχεῖα συμβάλλουν τὰ μέγιστα εἰς τὸ κυριακὸν παράγγελμα «καὶ ἐπὶ τῆς Γῆς εἰρήνη» προσπαθοῦντα ν' ἄρουν τὰ σημεῖα διακρίσεως καὶ νὰ ἐμφυσήσουν τὸ πνεῦμα τῆς κοινῆς μεταξὺ τῶν θρησκειῶν προσπαθείας δι' εἰρήνευσιν, ἀναδεικνύοντα τὰ κοινά, ἐνυπάρχοντα μεταξὺ τῶν θρησκειῶν ἐνωτικὰ στοιχεῖα²³.

Ἐξ ἄλλου, ὁ ρόλος καὶ ἡ παρουσία των εἶνε καταφανῶς σημαντικὸς εἰς τὴν ἐμπέδωσιν τῶν ἀρχῶν τοῦ ἀνθρωπισμοῦ καὶ τῶν ἀξιῶν τῆς Οἰκουμενικῆς Διακηρύξεως τῶν Ἀνθρωπίνων Δικαιωμάτων, ἀφοῦ ἡ ἐξάλειψις τῶν διακρίσεων μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων ὑπῆρξεν ἀπαράβατος χριστιανικὴ ἀρχή, πολλῶ πρὸ τῆς ἀνακαλύψεώς της ἀπὸ τὴν διεθνή κοινότητα. Σὰς ὑπενθυμιζόμεν τὸ σαφὲς μήνυμα «Οὐκ ἔνι ἰουδαῖος οὐδὲ ἕλλην, οὐκ ἔνι δοῦλος οὐδὲ ἐλεύθερος, οὐκ ἔνι ἄρσεν καὶ θῆλυ· πάντες γὰρ ὑμεῖς εἶς ἐστε ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ»²⁴.

Βεβαίως τὰ πατριαρχεῖα, ἰδιαιτέρως τῆς Ἀλεξανδρείας καὶ τῆς Ἀντιοχείας ὑπέστησαν βαρὺ πλήγμα λόγῳ τῶν γεγονότων τῆς «Ἀραβικῆς Ἀνοξείας», τὰ ὁποῖα εἰς μὲν τὴν πρώτην περίπτωσιν ὠδήγησαν εἰς τὴν αὔξησιν τοῦ θρησκευτικοῦ φανατισμοῦ τὸν ὁποῖον ἐτροφοδότησεν ἡ ὀργάνωσις τῶν Ἀδελφῶν Μουσουλμάνων²⁵ (ἤδη ἀνηκηρυχθεῖσα τρομοκρατικὴ ὑπὸ τῆς αἰγυπτιακῆς κυβερνήσεως καὶ τίθεται εἰς ἐφαρμογὴν τὸ ἄρθρον 85 τοῦ ποινικοῦ νόμου τῆς Αἰγύπτου, βάσει τοῦ ὁποίου τὰ μὲν ἀπλᾶ μέλη αὐτῆς καταδικάζονται εἰς τοῦλάχιστον μονοετὴ κάθειρξιν, τὰ δὲ ἡγετικά εἰς τοῦλάχιστον δεκαπενταετῆ) διὰ τῆς πυρπολήσεως ἐκκλησιῶν καὶ δημιουργίας κλίματος θρησκευτικῆς τρομοκρατίας, εἰς δὲ τὴν δευτέραν διὰ τοῦ συνεχιζομένων ἐκεῖ «ἐμφυλίου» πολέμου, ὁ ὁποῖος τροφοδοτεῖται ἀπὸ τὰ ἰσλαμιστικὰ κινήματα καὶ θέτει εἰς τὸ στόχαστρόν του καὶ τὴν ἡγεσίαν τῶν ἑτεροδόξων χριστιανῶν. Εἶνε νωπὴ ἀκόμη ἡ, καθὼς ὅλα δεικνύ-

ἐν Ἀθήναις 2013. Νὰ σημειωθῆ ὅτι τὸ ἰσλάμ δὲν ὑπείσέρχεται εἰς τὴν ἐξέτασιν τῆς οἰκείας ἐκάστου δόγματος ρυθμίσεως, ἀλλ' ἀκολουθεῖ ταύτην καθὼς ἐκάστη ἐπὶ μέρος ὁμολογία θεωρεῖ ὅτι εἶνε ἡ ἐνδεδειγμένη, ἢ ἀνταποκρινομένη κάλλιον εἰς τὸ δόγμα. Οὕτω, ἐκάστη ὁμολογία (λ.χ. ρωμαιοκαθολικοί, ἑλληνορθόδοξοι, κοπτορθόδοξοι, εὐαγγελισταί, σονίται κ.ἄ.) ἔχει ἰδίους θρησκευτικούς λειτουργοὺς, ὡς ἐκπροσώπους τῶν ὁπαδῶν αὐτῆς, οἱ ὁποῖοι ἐφαρμόζουν ἕκαστος τὸ ὑπ' αὐτῆς θεωρούμενον ὡς ὀρθόν, καθ' ὅτι ἀνταποκρινόμενον πρὸς τὴν θρησκείαν, δίκαιον, ἄνευ κρατικῆς ἐπεμβάσεως, καὶ ἄρα εἰς μὲν τοὺς ρωμαιοκαθολικοὺς καὶ τοὺς κοπτορθόδοξους ἀπαγορεύεται τὸ διαζύγιον, εἰς δὲ τοὺς ἑλληνορθόδοξους εἶν' ἐπιτρεπτόν κατὰ τὰς ἀποφάσεις τῶν οἰκουμενικῶν συνόδων. Πρὸβλ. καὶ Καλλιόπης Μπουρδάρου, *ἐνθ' ἄν.*

23. Πρὸβλ. εἰσήγησιν Εἰρήνης Χριστινᾶκη-Γλάρου καὶ ἄρχιμ. Ἀριστάρχου Γκρέκα, εἰς Μάζη-Νικολάου-Πατραγᾶ (ἐπιμ.), *Αἱ ἀραβικαὶ ἐξεγέρσεις, ἐνθ' ἄν.*

24. Πρὸς Γαλάτας Γ', κη'.

25. Περὶ αὐτῆς Ἰ. Θ. Μάξης, *Γεωγραφία, ἐνθ' ἄν.*

ουν, ἐκτέλεσις ἐνὸς ὀρθοδόξου ἱεράρχου ὑπ' αὐτῶν, τὸν ὁποῖον πρὸ ἐξαμήνου ἀπήγαγον. Τὰ κοσμικὰ καθεστῶτα²⁶, τὰ ὁποῖα περιεφρούρησαν καὶ διεφύλαξαν τὸν θεσμόν, ὑποχωροῦν καὶ ἐν ᾧ ἡ ἀναδυομένη ἰσλαμικὴ ἡγεσία θὰ ὄφειλε νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὸ κορανικὸν μῆνυμα τῆς ἀνεξιθρησκείας, φαλκιδεῦει αὐτὸ καὶ δημιουργεῖ καταστάσεις ἀπαδούσας πρὸς τὴν κορανικὴν διδασχὴν, βάσει τῆς ὁποίας ἡ ἐναντι αὐτῶν σχέσις δέον νὰ εἶνε ἄψογος, ἐφ' ὅσον οἱ ἴδιοι ἀπεδέχθησαν τὴν ἰσλαμικὴν διακυβέρνησιν καὶ καταβάλλουν τὴν τεταγμένην φορολογίαν γκέζυα.

Εἰς αὐτὴν τὴν ἐγκληματικὴν δρᾶσιν, ἡ ὀρθοδοξία ἀπαντᾷ μὲ γενναῖον φιλανθρωπικὸν ἔργον, τόσον εἰς πνευματικὸν ὅσον καὶ εἰς ὑλικὸν ἐπίπεδον. Ἡ ἴδρυσις ναῶν καὶ σχολείων, ἡ προσφορὰ ἀμφιέσεως, τροφίμων, οἱ ἐμβολιασμοὶ ἀλλ' ἀκόμη καὶ ἡ διάνοιξις πηγῶν ὕδατος — ἀφοῦ ἡ λειψυδρία ἀποτελεῖ τὸ ὑπ' ἀριθμὸν ἐν πρόβλημα ἐκεῖ — εὐρίσκονται εἰς τὴν ἡμερησίαν διάταξιν τῶν δράσεων τῶν πατριαρχείων²⁷.

Ἅλλα αὐτὰ τελοῦνται ἀπὸ τὰ πενιχρὰ οἰκουμενικὰ μέσα τὰ ὁποῖα διαθέτουν αἱ ἐκκλησίαι αὐταί, προερχόμενα κατὰ κύριον λόγον ἀπὸ τὸ ὑστέρημα τοῦ χριστιανισμοῦ κληρώματος. Δυστυχῶς καὶ ἐδῶ ἡ ἑλληνικὴ πολιτεία εἶνε σχεδὸν ἀποῦσα.

26. Περὶ τῆς θρησκευτικῆς τῶν πολιτικῆς, Κυρ. Θ. Νικολάου-Πατραγᾶ, *Τὸ κομμουνιστικὸν κίνημα Αἰγύπτου* [Islamica, arabica et turcica II], ἐν Ἀθήναις 2011· τοῦ αὐτοῦ, *Τὸ μέλλον τῆς δημοκρατίας στὴν Αἰγύπτο. Ἡ συμβολὴ τοῦ ἱππότη Χάλεντ Μόχνη ἀλ-Ντὴν* [Islamica, arabica et turcica IV], ἐν Ἀθήναις 2011.

27. Ὅσα τὰ σχετικὰ χρονικὰ εἰς Πάνταιον (ἐπίσημον ὄργανον τοῦ πατριαρχείου Ἀλεξανδρείας).